

LOKALNI PLAN AKTIVNOSTI ZA POSTIZANJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI U OPŠTINI BUDVA

Lokalni plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (LPARR) u opštini Budva za period od dvije godine (2011 - 2012.) predstavlja razvojni dokument za implementaciju politike rodne ravnopravnosti. Zasnovan je na međunarodnim i domaćim pravnim izvorima koji tretiraju problematiku rodne ravnopravnosti. Konkretno, ovaj dokument predstavlja implementaciju Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori (2008-2012. godine).

Opština Budva učestvuje u projektu »Promovisanje rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou« koji od 2005. godine realizuju Kancelarija za rodnu ravnopravnost Vlade Crne Gore i OSCE Misija u Crnoj Gori. Potpisivanjem Memoranduma o saradnji 10. decembra 2008. godine Opština Budva je preuzela određene obaveze u cilju implementacije Zakona o rodnoj ravnopravnosti i Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori (PAPRR). **Jedna od obaveza je izrada i usvajanje Lokalnog plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (LPARR).**

Zakonsko uređivanje rodne ravnopravnosti je međunarodna obaveza koju je Crna Gora prihvatila ratifikujući više dokumenata UN iz ove oblasti, kao i međunarodnih dokumenata evropskog sistema ljudskih prava. Takođe, rodna ravnopravnost, kako na zakonskom, političkom tako i na nivou stvarnosti je *nužna pretpostavka koja Crnu Goru približava evropskim integracijama i krugu zemalja Evropske Unije, ali i ispunjavanju postojećih obaveza kao države članice Savjeta Evrope.*

Zakon o rodnoj ravnopravnosti, usvojen jula 2007. godine, je jedan od zakona u grupi antidiskriminatorских zakona, kojim se bliže uređuje način ostvarivanja Ustavom garantovanog prava na ravnopravnost muškaraca i žena i obaveze države da vodi politiku jednakih mogućnosti. **Jula 2008. godine usvojen je i Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori (PAPRR).** Osnovna ideja kojom je PAPRR protkan je ideja uravnoteženog i stabilnog razvoja Crne Gore sa ciljem priključivanja evropskim integracijama.

Nakon donošenja PAPRR potrebno je da lokalne zajednice prepoznaju potrebu za kreiranjem sopstvenih planova aktivnosti koji će prikazati specifično stanje i potrebe i dati predloge za njihovo zadovoljavanje. Jasno je da pored državne politike, proaktivna politika koja je najbliža građanima, a to je lokalna politika, može najviše da doprinese kvalitetnom sprovođenju politike jednakih mogućnosti.

LPARR definiše presjek trenutnog stanja položaja žena u Budvi i analizu problema sa kojima se one najčešće srijeću, kao i formulisanje mjera za rješavanje definisanih problema iz slijedećih oblasti: obrazovanje, zdravlje, nasilje nad ženama, ekonomija i održivi razvoj (žensko preduzetništvo), mediji, kultura i sport, politika i odlučivanje.

Rodna ravnopravnost podrazumijeva ravnopravno učešće žena i muškaraca u svim oblastima javnog i privatnog sektora, jednak položaj i jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava i sloboda i korišćenje ličnih znanja i sposobnosti za razvoj društva, kao i ostvarivanje jednake koristi od rezultata rada.

Ustavom Crne Gore, u poglavlju Ljudska prava i slobode, utvrđeno je da država jemči ravnopravnost žene i muškarca i razvija politiku jednakih mogućnosti. Garancije date najvišim pravnim aktom Crne Gore razrađene su nizom zakona kojima su uređeni radni odnosi, zapošljavanje, penzijsko i invalidsko osiguranje, obrazovanje, zdravstvena i socijalna zaštita, zaštita na radu, porodični odnosi, krivična djela i drugo.

Zakonom o rodnoj ravnopravnosti ("Sl. list RCG", br.46/07) ustanovljen je organ državne uprave nadležan za poslove u vezi ostvarivanja rodne ravnopravnosti, a to je Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava. Zakonom su propisani i mehanizmi za postizanje rodne ravnopravnosti, utvrđene su obaveze državnih organa, organa državne uprave i lokalne samouprave, javnih ustanova, javnih preduzeća i drugih pravnih lica koja vrše javna ovlašćenja. U zakonu je istaknuta i uloga civilnog sektora i dat značajan prostor za djelovanje nevladinih organizacija u ukupnim aktivnostima na postizanju rodne ravnopravnosti..

U Crnoj Gori su, do sada, osnovana **dva institucionalna mehanizma za postizanje rodne ravnopravnosti** i to: 1. Odbor za ravnopravnost polova Skupštine republike Crne Gore (11. jula 2001. godine) i 2. Kancelarija za ravnopravnost polova koju je Vlada Crne Gore osnovala na sjednici održanoj 27. marta 2003. godine. Od 2007. godine, Zakonom o rodnoj ravnopravnosti je Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava određeno kao nadležno za poslove ostvarivanja rodne ravnopravnosti.

Ravnopravnost polova, odnosno adekvatno uključivanje žena u savremene demokratske i razvojne procese, pretpostavka je i uslov modernizacije crnogorskog društva . I dok se na državnom nivou odvijaju razne aktivnosti na ovom polju, u isto vrijeme u mnogim lokalnim samoupravama nedostaje znanje o rodnoj ravnopravnosti. Uvažavajući i primjenjujući evropske standarde, kao jedno od strateških opredjeljenja Crne Gore, i imajući za cilj promjenu situacije u lokalnim zajednicama, Kancelarija za ravnopravnost polova Vlade RCG u saradnji sa OSCE Misijom u Crnoj Gori realizuje projekat "Rodna ravnopravnost u lokalnoj zajednici" u koji se uključila i Opština Budva. U okviru projekta, organizovana je radionica za izradu lokalnih akcionih planova za postizanje rodne ravnopravnosti. Aktivnost je u skladu sa *Akcionim planom za reformu lokalne samouprave koji je Vlada Crne Gore usvojila januara 2009. godine*, kao i sa zaključkom sa Okruglog stola održanog 10. decembra 2008. godine kojim su se opštine obavezale da će usvojiti Lokalni plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti.

Budući da predstavlja nivo vlasti sa kojom su građani u najneposrednijem kontaktu, lokalna vlast je najpogodnije tlo za borbu protiv upornog širenja neravnopravnosti, kao i za promovisanje istinski ravnopravnog društva. Ona je u poziciji da kroz nadležnosti i saradnju sa različitim lokalnim akterima, preduzme konkretne korake ka postizanju ravnopravnosti između žena i muškaraca. Veće učešće žena u razvoju i sprovođenju

javnih politika na lokalnom nivou vlasti omogućava da njihovo životno iskustvo, sposobnost i kreativnost budu uzeti u obzir.

Imajući na umu da je Evropska unija utemeljena na fundamentalnim pravima i slobodama uključujući i zalaganje za rodnu ravnopravnost;

Pozivajući se na Nacionalni plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori, Zakon o rodnoj ravnopravnosti u Crnoj Gori, kao i na međunarodni pravni okvir za ljudska prava Ujedinjenih nacija i posebno na Opštu deklaraciju o ljudskim pravima i Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, usvojenu 1979. godine;

Vodeći se primjerom Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena iz 1979. godine, Pekinškom deklaracijom i platformom za aktivnosti UN iz 1995., i Rezolucijom 23. specijalne sjednice Generalne skupštine iz 2000. godine (Peking + 5), Poveljom osnovnih prava Evropske unije, Preporukama Savjeta iz decembra 1996. o ravnopravnom učešću žena i muškaraca u procesima odlučivanja i Svjetskom deklaracijom međunarodne unije lokalnih vlasti o ženama u lokalnoj upravi iz 1998;

Uzimajući u obzir da ravnopravnost žena i muškaraca podrazumijeva želju da se sprovedu aktivnosti na tri dodatna aspekta za njeno postizanje, tj. eliminacija direktne neravnopravnosti, iskorenjivanje indirektna neravnopravnosti i izgradnja političke, pravne i društvene sredine koja će podržavati proaktivni razvoj ravnopravne demokratije;

Imajući u vidu da je ravnopravno učešće i prisustvo žena i muškaraca u upravi i na vodećim pozicijama od suštinskog značaja za demokratiju;

Imajući u vidu da lokalna samouprava igra i mora igrati ključnu ulogu u primjeni prava na ravnopravnost svojih građana i stanovnika, naročito žena i muškaraca, u svim domenima njihove odgovornosti;

OPŠTINA BUDVA

je donijela Lokalni plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti, koji je zaključkom broj 001-53/1 od 18.01.2011. utvrdio predsjednik opštine.

Dokument počiva na sljedećim načelima:

1. Ravnopravnost žena i muškaraca je fundamentalno pravo

Lokalna uprava mora ovo pravo sprovesti u svim domenima svoje odgovornosti, uključujući obavezu da eliminiše sve oblike diskriminacije, bila ona direktna ili indirektna.

2. Podjednako učesće žena i muškaraca u procesima odlučivanja je preduslov za demokratsko društvo

Pravo na ravnopravnost žena i muškaraca zahtjeva da lokalne vlasti preduzmu sve odgovarajuće mjere i usvoje sve potrebne strategije u cilju promovisanja podjednake zastupljenosti i učešća žena i muškaraca u svim sferama uprave.

3. Eliminisanje rodni stereotipa je od ključnog značaja za postizanje ravnopravnosti između žena i muškaraca

Lokalne vlasti moraju podsticati eliminaciju stereotipa i prepreka na kojima se temelje nejednakosti u pogledu statusa i položaja žena i koji dovode do nejednakog vrijednovanja uloge žena i muškaraca u političkom, ekonomskom, društvenom i kulturnom smislu.

4. Uključivanje rodne perspektive u sve aktivnosti lokalne uprave je neophodno u procesu poboljšanja ravnopravnosti između žena i muškaraca

Princip rodne ravnopravnosti mora biti uzet u obzir prilikom sastavljanja strategija, metoda i instrumenata koji utiču na svakodnevni život lokalnog stanovništva – na primjer, kroz primjenu tehnika uvođenja principa rodne ravnopravnosti u javne politike (na engleskom: *gender mainstreaming*)¹ i rodno odgovornih budžeta². Iskustvo žena na lokalnom nivou, uključujući i njihove životne i radne uslove, moraju biti analizirani i uzeti u obzir.

5. Akcioni planovi i programi za koje su obezbjeđena odgovarajuća sredstva neophodan su alat za unaprjeđivanje rodne ravnopravnosti.

Lokalne uprave moraju sastaviti akcioni plan i program ravnopravnosti, koji uključuje i dovoljno finansijskih i ljudskih resursa koji su potrebni za njegovo sprovođenje.

¹ 'Uvođenje principa rodne ravnopravnosti u javne politike' ili *gender mainstreaming*: u julu 1997. godine, Savjet UN za ekonomiju i društvo (ECOSOC) definisalo je koncept *gender mainstreaming*-a na sljedeći način: "...podrazumijeva proces procjenjivanja posledica svake planirane akcije, uključujući zakonodavstvo, politike i programe, po žene i muškarce, u svim oblastima i na svim nivoima. To je strategija koja uzima u obzir interese i iskustva žena i muškaraca, i integriše ih u procese kreiranja, realizacije, monitoringa i evaluacije politika i programa u svim političkim, ekonomskim i društvenim sferama, tako da žene i muškarci ostvaruju ravnopravnu dobrobit i neravnopravnost se ne reprodukuje. Krajnji cilj je ostvarivanje rodne ravnopravnosti". Citirano u: *Ka politici rodnog budžetiranja u Vojvodini*, Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova: 2009, str. 8.

² Rodno budžetiranje (*gender budgeting*), definicija Savjeta Evrope: "Rodno budžetiranje predstavlja uvođenje principa rodne ravnopravnosti u budžetske procese. Ono podrazumijeva rodno zasnovanu procjenu budžeta, uključivanje rodne perspektive na svim nivoima budžetskog procesa i restrukturiranje prihoda i rashoda u cilju unaprjeđenja rodne ravnopravnosti". Citirano u: *Ka politici rodnog budžetiranja u Vojvodini*, Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova: 2009, str. 8.

Akcioni plan za postizanje rodne ravnopravnosti Opštine Budva definiše prioritete ciljeve i aktivnosti planirane za njihovo sprovođenje, vrijeme implementacije, kao i planirana sredstva za njegovo sprovođenje.

U ovom dokumentu su obrađena pitanja koja su ključna za poziciju žena u društvu, a ona se mogu grupisati u 6 kategorija:

- 1) nasilje nad ženama
- 2) žensko zdravlje
- 3) obrazovanje žena
- 4) ekonomija i održivi razvoj (žensko preduzetništvo)
- 5) politika i odlučivanje
- 6) mediji, kultura i sport

Svako od ovih pitanja je slojevito i složeno kada se posmatra samo za sebe. Istovremeno, svako od ovih pitanja je vezano za druga pitanja. Zato se nijedan od ovih problema ne može rješavati zasebno, već je rješavanje svakog od ovih pitanja vezano za rješavanje ostalih, a tek rješavanjem svih šest, možemo kazati da će se poboljšati pozicija žena.

Nejednakost je viševjekovna i ne može odjednom da nestane. To je dugotrajan proces u kome treba svi da učestvuju. Princip jednakih mogućnosti znači ravnopravnu podjelu odgovornosti i prava u domenima poslovnog i privatnog života i u oblasti donošenja političkih odluka.

Glavne prepreke za implementaciju LPARR su sljedeće: za temu jednakih mogućnosti i rodnu ravnopravnost ne postoji dovoljna zainteresovanost, nesenzibilisanost samih žena, predrasude i predubjeđenja posebno u malim sredinama. Međutim, bitno je znati da je proces započeo i da ga više niko ne može zaustaviti.

PRESJEK STANJA RODNE RAVNOPRAVNOSTI

Uvod - demografski presjek

Opština Budva je, prema popisu iz 2003. godine, imala 15 909 stanovnika, od čega 8 275 žena i 7 634 muškaraca. Veći broj žena u odnosu na muškarce uobičajena je situacija u većini zemalja svijeta, izuzev u onim najnerazvijenijim, i rezultat je nižih stopa mortaliteta žena u odnosu na mortalitet muškaraca, odnosno njihovog dužeg životnog vijeka.

S druge strane, kako u svijetu, tako i u Crnoj Gori, dječaci se rađaju češće od djevojčica. U opštini Budva 2002. godine je rođeno 89 djevojčica i 109 dječaka, 2003. godine 108 djevojčica i 111 dječaka, 2004. godine 88 djevojčica i 87 dječaka, 2005. godine 80 djevojčica i 113 dječaka, 2006. godine 82 djevojčice i 101 dječak i 2007. godine 117 djevojčica i 134 dječaka. Međutim tokom života mortalitet djeluje prvo u pravcu izjednačavanja broja žena i muškaraca u istoj generaciji, a potom u pravcu povećanja broja žena u odnosu na muškarce.

Po popisu iz 1991. godine u opštini Budva je bilo ukupno 255 *nepismenih*, a od toga 221 žena i 34 muškarca. Po popisu iz 2003. godine nepismenih je bilo ukupno 137, od toga 114 žena i 23 muškarca.

1. NASILJE NAD ŽENAMA

*«Sila je oružje slabih, nenasilje je oružje jakih»
Mahatma Gandhi*

Nasilje nad ženama predstavlja globalni fenomen i jedan je od najzastupljenijih oblika povrede ljudskih prava. Na taj način, predstavlja trajnu prepreku promovisanju i unaprjeđenju ženskih prava. Javlja se u svim državama i na svim nivoima društva, pogađa ljude svih starosnih dobi, etničkog porijekla i vjera, bez obzira na lične okolnosti i iz tog razloga je univerzalan. Iako je u protekloj deceniji učinjen napredak po ovom pitanju, ostaje još mnogo toga da se uradi kako bi se spriječio i zaustavio ovaj svjetski problem.

U Crnoj Gori se nedavno počelo otvoreno govoriti o problemu nasilja nad ženama i porodičnog nasilja budući da je ranije ovo pitanje posmatrano kao privatna stvar pojedinca/porodice. Istraživanja koja su rađena u Crnoj Gori govore da najveći broj žrtava nasilja čine žene.

Prema podacima Uprave policije PJ Budva, u periodu od 2007 - 2009. godine registrovano je 43 krivičnih djela nasilje u porodici i porodičnoj zajednici, podnesena je 41 krivična prijava nadležnim tužiocima, kojima je obuhvaćeno 46 oštećenih lica, od kojih je 41 žena ili 89,13 %. U cilju rješavanja ovog problema, donijet je Zakon o zaštiti od nasilja u porodici kojim će se dodatno regulisati ovo pitanje, sa ciljem da se ustanovi sistem posebnih zaštitnih mjera i pruži podrška žrtvama porodičnog nasilja.

Pozivajući se na međunarodna dokumenta koja tretiraju ovu oblast i smatrajući hitnim borbu protiv ovog fenomena **Savjet Evrope** je usvojio **Preporuku Rec (2002)5** o zaštiti od nasilja nad ženama koja preporučuje državama članicama da preduzmu sve neophodne mjere kako bi se stalo na put ovom problemu. Takođe, u svrhu podizanja svijesti o nasilju nad ženama, Savjet Evrope (SE) je 2006. godine pokrenuo **Kampanju za suzbijanje nasilja nad ženama**, uključujući i porodično nasilje, koja je sprovedena u svim državama članicama SE uključujući i Crnu Goru.

2. ŽENSKO ZDRAVLJE

Zašto žensko zdravlje?

Posmatrano istorijski, zdravlje žena je definisano kroz porodicu i društvo u okviru postojeće kulture, tradicije i usko profesionalno primjenjene medicine, gde su oni koji odlučuju uglavnom muškarci. Dugo vremena se smatralo da razlikovanje muškog i ženskog zdravlja proizilazi isključivo iz polnih bioloških različitosti. Posledica takvog shvatanja je da se zdravlje žena isključivo posmatralo, i još uvijek, u velikoj mjeri posmatra u okviru njene reproduktivne uloge tj. trudnoće i porođaja.

Međutim, **zdravlje ima i rodni aspekt.** Pod pojmom «rod» definišu se one karakteristike žene i muškarca koje su društveno konstruisane, dok se «pol» odnosi na biološke determinante njihove različitosti. Biološki, ljudi se rađaju kao žene ili muškarci, ali se rodne uloge uče i formiraju u okviru odrastanja u određenoj porodici, sredini, kulturi, vjeri i društvu. Svi ovi faktori dodjeljuju ženama i muškarcima određene uloge koje se, najšire shvaćeno, ogledaju u podjeli na ženske i muške poslove i vrlo specifično se manifestuju na različitim nivoima kroz rodnu diskriminaciju u vidu nasilja nad ženama, manje plaćenih poslova, nezaposlenosti, pritiska odgovornosti na porodičnom i profesionalnom planu i drugo.

Od društva prihvaćena rodna diskriminacija utiče na zdravlje žena. Rodno osetljiva analiza identifikuje i ukazuje kako da se pristupi problemu neravnopravnosti različitih uloga i neravnomerno raspoređenoj moći žena i muškaraca u odnosu na posledice po njihove živote, zdravlje i dobrobit. Nejednakost moći, u većini društava, znači da žene imaju manji pristup i kontrolu nad resursima za zaštitu svog zdravlja, kao i manje mogućnosti da budu uključene u odlučivanje u ovoj oblasti. Rodna analiza zdravlja često je primjer kako nejednakost stavlja žene u nepovoljan položaj i ograničava ih da se suoče sa ograničenjima u pravu na zdravlje umesto da pronađu odgovarajuće načine u prevazilaženju problema. Ono što žena preživljava, kako se odnosi prema svojim potrebama, koliko brine o sebi i svom zdravlju, koliko obaveza preuzima i drugo, povezano je sa vaspitanjem, njenim statusom, društvenim i religijskim poreklom, vrijednostima kojima je bila naučena u porodici i školi, njenom profesijom i obrazovanjem, kao i načinom na koji se određeno društvo odnosi prema ženama. Društveni elementi, ličnost i okruženje, porodica i zajednica u cjelini igraju veliku ulogu u tome kako će žena živjeti, kako će sebe vidjeti i na koji način će rješavati probleme vezane za svoje mentalno i fizičko zdravlje. *Mnoge žene prihvataju narušeno zdravlje kao normalno, ne obraćajući pažnju na simptome bolesti, jer se od njih očekuje da ispunjavaju mnogobrojne obaveze.*

Dom zdravlja u Budvi: U domu zdravlja je zaposleno ukupno 77 radnika na neodređeno vrijeme, od toga je 15 muškaraca (19,5%) i 62 žene (80,5%). Direktor i pomoćnik direktora su muškarci, na mjestu glavne sestre je žena. Od 7 šefova službi, 3 su muškarci i 4 su žene. Na rukovodećim pozicijama u organizacionim jedinicama doma zdravlja je

još 6 žena, i to: 4 kao odgovorne sestre i dvije kao odgovorni laboranti. Od ukupno 16 rukovodećih radnih mjesta, na 5 radnih mjesta su zaposleni muškarci (31,25%), a na preostalih 11 su žene (68,75%). Međutim, struktura menadžera ukazuje da su žene uglavnom zastupljene na nižim menadžerskim pozicijama najčešće kao šefice službi ili odgovorne sestre i laboranti.

Rad Dispanzera za žene u Domu zdravlja u Budvi: osim prevencije raka grlića materice u Domu zdravlja u Budvi radi i savjetovanište za reproduktivno zdravlje žena koje je savremeno opremljeno. U ovom savjetovaništu trudnice od 28-me nedjelje trudnoće po dva sata nedjeljno mogu pohađati školu, gdje se upoznaju sa svim pojmovima, pojavama i postupcima koji se preduzimaju u toku trudnoće i porođaja tj. u savjetovaništu se obavlja psihofizička priprema trudnica za porođaj. Škola traje 75 dana. U Dispanzeru za žene našeg Doma zdravlja u toku 2009. godine bilo je 2013 preventivnih pregleda trudnica.

3. OBRAZOVANJE ŽENA

Obrazovanje žena je važno jer ono generalno utiče na cjelokupnu poziciju žena u društvu. Dostizanje rodne ravnopravnosti u obrazovanju predstavlja ključni uslov za optimalno korišćenje ženskih ljudskih resursa, kao i za ekonomski i demokratski napredak i održivi razvoj društva.

Danas u Budvi postoje 3 osnovne i 1 srednja mješovita škola, kao i škola za osnovno muzičko obrazovanje. U okviru visokog obrazovanja (državnog i privatnog) postoje studijske grupe Pravnog i Pomorskog fakulteta, kao i Kanadski koledž za hotelijerstvo "Algonquin". Struktura zaposlenih u ovim obrazovnim institucijama prema polu je slijedeća:

6. JPU "Ljubica Jovanović Maše" ima ukupno 81 zaposlenog, od toga samo dvojicu muškaraca i 79 žena ili 97,53%.
7. O.Š. "Stefan M. Ljubiša" ima ukupno 70 zaposlenih, od toga 56 žena ili 80 % i 14 muškaraca
8. O.Š. "Druga osnovna škola" ima ukupno 65 zaposlenih, od toga 59 žena ili 90,76% i 6 muškaraca (9,2%)
9. O.Š. "Mirko Srzentić" u Petrovcu ima ukupno 22 zaposlenih u nastavi³, od toga je 5 muškaraca (22,73%) i 17 žena (77,27%).
10. S.M.Š. "Danilo Kiš" ima ukupno 86 zaposlenih, od toga 58 žena ili 67,44% i 28 muškaraca (32,56%)
11. Muzička škola ima ukupno 24 zaposlenih, od toga 7 muškaraca i 17 žena ili 70,83%.

Učešće žena u ukupnom broju zaposlenih u obrazovnim ustanovama je visoka. Tako, u vrtiću žene čine 97,53% od ukupnog broja zaposlenih.

³ ukupan broj zaposlenih je 25: 22 u nastavi i troje van nastave (pomoćno osoblje)

U osnovnim školama, kao i u srednjoj školi taj procenat je manji, ali je činjenica da je ženska radna snaga zastupljenija. U 3 osnovne škole koje rade na teritoriji opštine Budva zaposleno je ukupno 160 radnika, od toga: 132 žene (82,5%) i 25 muškaraca (15,63%).

Kada je u pitanju **srednja škola**, taj odnos je slijedeći: ukupan broj zaposlenih je 86, od toga je 58 žena, što je u procentima 67,44 %.

Muzička škola u Budvi ima ukupno 24 radnika, od toga 17 žena ili 70,83 %.

Može se primjetiti da je feminizacija u obrazovnim institucijama izrazita. Radi se o „povlačenju“ muškaraca iz obrazovnog sistema, što je rezultat činjenice da je rad u prosvjeti prepoznat kao manje profitabilan posao. S druge strane, ovi podaci govore da je opšte prihvaćeno da žene rade poslove u kojima one brinu o nekome, a da kada su u pitanju poslovi na višem nivou složenosti ili odgovornosti one jednostavno budu isključene.

Kada govorimo o **rukovodećem kadru u obrazovnim institucijama** u Budvi, podaci su slijedeći: u osnovnim školama na rukovodećoj poziciji su dvije žene i jedan muškarac, rukovodilac vrtića je žena, i rukovodilac muzičke škole je žena. U srednjoj školi je rukovodilac muškarac. Stoga, u opštini Budva ne možemo govoriti o isključenosti žena sa rukovodećih pozicija u obrazovanju, jer su žene na rukovodećoj poziciji u 4 od ukupno 6 obrazovnih institucija koje su obuhvaćene ovim dokumentom.

4. EKONOMIJA I ODRŽIVI RAZVOJ (žensko preduzetništvo)

Žene i ekonomija

Za razumijevanje ženske ekonomske pozicije važno je da znamo nekoliko podataka: kao prvo, posjedovanje imovine - podatak Ujedinjenih nacija govori da žene posjeduju samo 1% svjetskog zemljišta. Dalje, žene su siromašne, one zarađuju jednu desetinu svjetskog dohotka, a ulažu ukupno dvije trećine svjetskih radnih sati.

Uzroci ovog stanja leže u suštinskoj diskriminaciji nad ženama, a mogu se razvrstati u nekoliko kategorija:

1) po običajnom pravu, a u mnogim zemljama još uvek i zakonski, žene imaju manje prava na nasljeđivanje ili su običajnim pravom prisiljene da svoju imovinu ustupe braći odnosno muškim nasljednicima.

Žene u Crnoj Gori su vlasnice imovine u samo malom broju slučajeva što odražava tradicionalne stavove o tome da samo muškarac nasljeđuje i posjeduje imovinu. Neposjedovanje imovine u tranzicijskim društvima čini žene posebno ranjivima u odnosu na muškarce koji posjeduju imovinu i koji obično i više zarađuju.

2) Ženski rad u kući i porodici je neplaćeni rad, za koji nemaju ni zdravstveno, ni socijalno osiguranje.

3) Ukoliko rade van kuće (a broj žena koje su u različitim profesijama se povećava, tako da žene čine skoro 40% radne snage), one u većini zemalja primaju manje plate za iste poslove. Po statistikama (mali je broj zemalja u kojima statistike ove vrste uopšte postoje) razlika u zaradama muškaraca i žena je 30 - 40%.

4) Žene su većinom zaposlene na poslovima koji su inače manje profitabilni i nose manje zarade. Podjela na muške i ženske poslove je još uvek izuzetno jaka čak i u visoko razvijenim zemljama, a ono što se uobičajeno karakteriše kao "ženska zanimanja" su manje plaćena od "muških zanimanja".

Pitanja zapošljavanja i manjih zarada su vezana opet za druga ženska pitanja, kao što su obrazovanje, reproduktivna prava, ženska uloga u porodici. U mnogim zemljama muževi još uvijek imaju zakonsko pravo da zabrane svojoj ženi da se zaposli, a čak iako nema zakonsko pravo, običajno pravo i porodica su na njenoj strani kada svojoj ženi zabranjuje zapošljavanje.

Zaposlene žene u Crnoj Gori zarađuju manje nego muškarci, što potvrđuju podaci Republičkog zavoda za statistiku, Monstat-a prema kojima su njihove prosječne zarade u skoro svim djelatnostima bile manje u odnosu na muškarce⁴.

Prosječna plata žena u Crnoj Gori iznosi 436 EUR, odnosno oko 23 odsto manje nego muškaraca, pokazuju poslednji podaci Monstata. Prosječna zarada u tom periodu iznosila je 508 EUR, što znači da žene primaju svega 85,8 odsto te zarade, a muškarci čak 110,4 odsto.

Time postaje jasno da je pitanje ekonomske pozicije žena važno kao instrument društva za držanje žena u poziciji manje moći od muškaraca. Muškarac koji je ekonomski nadmoćniji od žene, ima nadmoćniju poziciju koja se prenosi na druge odnose kao što su brak ili partnerstvo, status u društvu.

U ciju poboljšanja materijalnog statusa žena i njihove ekonomske samostalnosti u društvu potrebno je težiti što većem zaposlenju žena. Da bi se to postiglo potrebno je sveukupno angažovanje i države i opština kroz razne programe i institucije.

Da bi se postigla rodna ravnopravnost i poboljšao status žena u porodici i društvu veoma je važno stvoriti poslovni ambijent u kome bi žene dale svoj puni doprinos, a pritom očuvale prave vrijednosti porodice.

⁴ podatak za 2007. godinu

Prema **podacima Zavoda za zapošljavanje** ukupan broj zaposlenih lica u opštini Budva u 2007. godini bio je 8323, od čega je 4249 muškaraca (51%) i 4074 žena (49%). Ukupan broj nezaposlenih osoba koje traže posao u Budvi je 553, od toga 262 muškarca i 291 žena⁵.

Prema podacima Centra za socijalni rad, **broj korisnika materijalnog obezbeđenja** u opštini Budva u 2009. godini je 93, od čega je 25 muškarca i 68 žena.

Žensko preduzetništvo

Da bi se žene opredijelile za preduzetništvo potrebno je da društvo stvori brojne predušlove da bi se ona rasteretila od porodičnih obaveza, kako bi mogla da da svoj puni radni i stručni doprinos. Kako žene nose i najveći teret oko podizanja i vaspitavanja djece, veoma je važno stvoriti povoljne uslove za brigu o djeci otvaranjem dovoljnog broja ustanova za preuzimanje brige o djeci i organizovanjem produženog boravka za djecu u školama. Posebno treba istaći potrebu za otvaranjem dnevnog boravka za djecu sa posebnim potrebama. Dok društvo ne stvori povoljne uslove sigurno je da će se mali broj žena odlučiti za preduzetništvo.

Poslovno angažovanje žena više je vezano za one oblasti koje teže da ostanu u javnom sektoru, kao što su obrazovanje, zdravstvena zaštita, socijalna zaštita i javna administracija. Uprkos tome što postoje mogućnosti za privatnu inicijativu i u ovim oblastima, istraživanja pokazuju da žene više oklijevaju da se okrenu privatnom preduzetništvu i poslovima u privatnom sektoru. S druge strane, analize pokazuju da privatni poslodavci imaju predrasuda u pogledu zapošljavanja ženske radne snage, jednim delom zbog odgovornosti koju one imaju prema porodici i domaćinstvu.

1. MEDIJI, KULTURA I SPORT

I mediji i institucije kulture u Crnoj Gori još uvek imaju uglavnom muškarce na pozicijama odlučivanja.

Iako su žene veoma zastupljene u novinarskoj profesiji (mada ne postoje dostupni podaci o tačnom učešću žena u novinarskoj profesiji), one su i u medijima utoliko manje zastupljene ukoliko je viši nivo odlučivanja i to bez obzira na vrstu medija. U pisanim medijima žene su urednice u 32,8% slučajeva, glavne i odgovorne urednice u 15,8%, a direktorke u 12,9% slučajeva. Na televizijama žene su urednice u 40,9% slučajeva, glavne i odgovorne urednice u 25,0%, a direktorke u samo 8,3% slučajeva. Slično je i sa radiom i sa informativnim agencijama. Od ukupno 143 medija, čak u 82 nema nijedne žene na rukovodećem položaju.

⁵ podatak za 2009. godinu

Novinarska profesija koja uključuje žene u sve većem broju ujedno je i sama u veoma nepovoljnom položaju. Feminizacija ove profesije povezana je i sa snižavanjem njenog statusa, sa povećanjem nesigurnosti zaposlenja i radom “na crno” kao i sa niskom plaćenošću. Ni novinari, ni novinarka nijesu dovoljno senzibilisani/e za pitanja rodne ravnopravnosti i skloni su senzacionalizmu koji ima nepovoljan uticaj na javno mnjenje kada je riječ o rodnoj ravnopravnosti. Problemi nasilja i seksualne zloupotrebe žena su naročito podložni ovakvim vidovima zloupotrebe, koja se kao bumerang okreće protiv žrtava. Medijski saržaji su nerijetko mizogini, prepuni predrasuda i stereotipa o ženama.

Ipak, zahvaljujući aktivnostima Kancelarije za rodnu ravnopravnost i nevladinih organizacija u Crnoj Gori, postignut je određeni stepen senzibilizacije medija za rodnu problematiku. Povećan broj napisa, proširivanje tematike, uključivanje u javne kampanje, pokazuju da feminizacija medija ipak otvara vrata medijskog prostora za probleme žena. Potreban je i napor da se uspostave posebne mjere koje bi bile usmjerene ka afirmaciji ženskog stvaralaštva u oblasti kulture, ali i nauke. Takođe, u školskim programima i sadržajima neophodno je da nađu mjesto razne žene iz crnogorske istorije koje su zapostavljene ili zaboravljene, a čiji doprinosi imaju trajnu vrijednost.

Situacija u opštini Budva

	RADIO		TELEVIZIJA	
	muško	žensko	muško	žensko
Direktor/ica	1		1	
Art director/ca	nema	nema		1
Direktor/ca marketinga	nema	nema	-	1
Odgovorni urednik/ca	1		nema	nema
Urednici programa	1	1	1	3
Novinari	1	5	-	6

Evidentno je da su na mjestima odlučivanja u dva budvanska javna servisa Radio Budva i TV Budva na direktorskim mjestima muškarci, dok su na ostalim značajnim mjestima značajno uključene i žene.

6. POLITIKA I ODLUČIVANJE

Učešće u odlučivanju

Učešće u odlučivanju se može posmatrati na dva nivoa, jedno je učešće u odlučivanju u politici i ulazak žena u strukture vlasti, a drugi aspekt je učešće žena u odlučivanju na visokim rukovodećim mjestima. I jedno i drugo je važno za žene. Analiza stanja i jednog i drugog pokazuje: 1. da se ženama uskraćuje pravo na odlučivanje, ali i 2. da je preopterećenost žena zbog patrijahalne podjele rada u domaćinstvu veoma bitan uzrok samoisključivanja žena iz sfere politike i utakmice za prestižna rukovodeća mjesta.

Zašto je važno učešće žena u odlučivanju?

Emmeline Pankurst je još u devetnaestom vijeku rekla da pravo glasa za žene ima tri značenja: **prvo** kao simbol, **drugo**, kao siguronosni mehanizam i **treće** kao instrument. Slično, učešće žena u odlučivanju je simbol i znak da su ženama konačno dostupni položaji moći, drugo, to je siguronosni mehanizam da se očuvaju slobode i prava koje su već postigle, i treće to je instrument za ostvarivanje prava koja još uvek nisu osigurana. Šta to znači, pokazuje primjer zemalja iz komunističkog bloka, u kojima je tradicionalno učešće žena u odlučivanju, na nivou parlamenta skupština bilo u prosjeku od 10 - 20 i više procenata. Takođe, u tim zemljama su žene imale makar na papiru zagarantovana mnoga prava. Sa promjenom sistema, većina tih zemalja je ušla u proces tranzicije koji se između ostalog ogledao u smanjenom broju žena u strukturama odlučivanja. To je rezultiralo ponovnim preispitivanjem određenih prava koje su žene u tim zemljama imale više od 30 godina.

Ukupan broj odbornica u skupštinama opština Crne Gore

MANDATNI PERIOD	IMENOVANO	ODBORNICI/CE
1990 – 1993.	UKUPNO	728
	ŽENA (%)	44 (6,0 %)
1993 – 1996.	UKUPNO	634
	ŽENA (%)	33 (5,2 %)
1996 – 1998.	UKUPNO	585
	ŽENA (%)	34 (5,8 %)
1998 – 2002.	UKUPNO	617
	ŽENA (%)	39 (6,3 %)
OD 2002.	UKUPNO	650
	ŽENA (%)	58 (8,9 %)
TOTAL	UKUPNO	3214
	ŽENA (%)	208 (6,47)

Izvor: Rodna ravnopravnost u opštinama, Vlada RCG, Kancelarija za rodnu ravnopravnost, OSCE Misija u Crnoj Gori

U Crnoj Gori žene su uglavnom predstavljale većinu stanovništva, tako da su i danas zastupljene u ukupnoj populaciji sa 50,2% (prema podacima popisa stanovništva iz 2003. godine), što samo po sebi implicira značaj njihovog većeg ukupnog radnog aktivizma, pa i političkog u crnogorskom društvu. Nesumnjivo da je politički aktivizam žena u tom kontekstu, izuzetno važan činilac ukupne demokratizacije društva. Naime, srazmjerno njihovoj (ne)zastupljenosti u raspodjeli političkih funkcija na lokalnom i republičkom nivou, opada ili raste ukupna društvena moć žena, što jeste jedan od važnih indikatora rodne jednakosti. Treba posebno naglasiti da od obima učestvovanja žena u vršenju funkcija vlasti, dakle mogućnosti neposrednog odlučivanja o vitalnim društvenim potrebama i interesima, a posebno o pitanjima i problemima žena, zavisi ukupna pozicioniranost (mjesto, uloga i značaj) žena u porodici, na radnom mjestu, u društvu u cjelini.

Proces imenovanja žena na neke od funkcija na lokalnom nivou u vremenskom razdoblju 1990-2002. godine pokazuje da je prisutan **pozitivan trend promjena** u pravcu poboljšanja mjesta i uloge žena u lokalnim zajednicama.

Situacija u opštini Budva

BROJ ŽENA IMENOVANIH NA FUNKCIJAMA LOKALNOG NIVOA – PREMA MANDATNOM PERIODU - U OPŠTINI BUDVA

Redni broj	OPŠTINA		1990-1993	1993-1996	1996-1998	1998-2002	OD 2002
1.	BUDVA	Broj žena	5	6	5	7	10
		%	(7,7)	(11,1)	(9,2)	(11,8)	(15,8)

Izvor: Rodna ravnopravnost u opštinama, Vlada RCG, Kancelarija za rodnu ravnopravnost, OSCE Misija u Crnoj Gori

Situacija u opštini Budva 2009. godine - posmatrano kroz zastupljenost žena u opštini Budva, kroz strukturu odbornica, potpredsjednica opština, imenovanih za rukovodeće funkcije u opštinskim komisijama i sekretarijatima, kao i na funkcijama direktorica javnih ustanova i preduzeća i predsjednica Upravnih odbora javnih ustanova situacija je slijedeća:

1. U lokalnom parlamentu, od ukupno 32 odbornika, 25 je muškaraca i 7 žena, odnosno 21,87 %.
2. Sekretar Skupštine Opštine Budva je žena
3. Predsjednik Skupštine Opštine Budva je muškarac
4. Predsjednik i potpredsjednici Opštine Budva su muškarci
5. Glavni administrator Opštine Budva je žena
6. Od ukupno 6 sekretara sekretarijata samo je jedna žena.

7. U opštini Budva danas postoji i radi 13 javnih ustanova i preduzeća čiji je osnivač opština. Žene su rukovodioci samo dvije ustanove, dok su na čelu upravnih odbora ovih ustanova samo muškarci.

Broj žena na hijerarhijski visokim mjestima u profesijama direktno je proporcionalan poziciji koju žene zauzimaju u društvu. Sporo mijenjanje tih brojki samo nas upozorava na otpor koji društvo pruža promjeni postojećeg stanja.

Kako su ova pitanja međusobno povezana?

Interesantno je pogledati međusobnu zavisnost i povezanost svih ovih pitanja. Početno, žensko **učeeće u odlučivanju**, a pogotovu u strukturama vlasti utiče da se pitanja i problem diskriminacije nad ženama zanemaruju, jer parlamenti i vlade u kojima nema ili ima suviše malo žena, zanemaruju ta pitanja kao pitanja koja nisu od "nacionalne važnosti" (taj trend je posebno izražen u nerazvijenim zemljama i zemljama u razvoju). Učeće žena u strukturama odlučivanja direktno utiče na to da li će pitanja nasilja, obrazovanja, ekonomske pozicije žena ili ženskog zdravlja uopšte biti pokrenuta.

Pitanje obrazovanja je direktno i usko vezano za ekonomsko pitanje, jer od nivoa obrazovanja žena direktno zavisi njihova ekonomska pozicija. Ovo pitanje takođe utiče na pitanje zdravlja (koliko su žene u prilici da saznaju više o svom zdravlju, ili da nauče kako da se štite).

Pitanje ekonomske pozicije utiče direktno na pitanje zdravlja (žene kao siromašniji deo populacije nisu u prilici da sebi priušte pristojnu zdravstvenu zaštitu), kao i na pitanje nasilja - tamo gde su žene u boljoj ekonomskoj poziciji, mogu sebi dozvoliti da izađu iz situacije nasilja.

Pitanje nasilja opet direktno utiče na žensko zdravlje koje je kod velikog broja žena drastično ugroženo, jer su izložene fizičkom i psihičkom zlostavljanju.

Na kraju, krug zatvara činjenica da od nivoa obrazovanja i ekonomske pozicije žena direktno zavisi koliko će žena biti uključeno u proces odlučivanja, pošto je jasno da će obrazovanije žene prije glasati za žene koje će zastupati njihova prava, a da bi žene uopšte ušle u bavljenje politikom, potrebno je da budu obrazovane i vrlo često da imaju dobar materijalni status, da bi mogle ravnopravno da konkurišu muškim kandidatima.

Zato je, u zastupanju ženskih prava, potrebno posmatrati situaciju u celini, jer nijedno od ovih pitanja se ne može posmatrati zasebno od drugih.